

Dit boek gaat over Jakob.

Een oeroud verhaal, overgeleverd van vader op zoon en uiteindelijk op schrift gesteld in de joodse Thora, in het eerste boek over het ontstaan, de *genesis*, van hemel, aarde en mensheid. Jakob is een voorouder van het Joodse volk. Verwacht geen heldenverering. Jakob is een ritselaar, een bedrieger soms. Maar hij is ook de opgejaagde, de bedrogene en de vluchteling, die aan het eind van het verhaal de strijd aangaat met de donkere schaduwen uit zijn leven. Mank komt hij uit de strijd. Voorgoed veranderd.

We lezen onszelf terug in het verhaal van Jakob. De man die een belofte is volgens zijn moeder. De man die aan zijn leven werkt vanuit een hunkering naar erkenning. De man die met zijn kop tegen de muur loopt. We zien onszelf in hem. En zo volgen wij zijn levensloop. Telkens nemen we een deel van zijn verhaal, zoals dat beschreven staat in de Hebreeuwse Bijbel, en lezen dat met onszelf en de mensen om ons heen in gedachten.

Dit boek gaat over ons.

Maar zelf bleef ik achter, helemaal alleen.

Het water kabbelt duister aan mijn voeten. Ik smijt kleine steentjes in de inktzwarte nacht en hoor ze verderop zachtjes in het water plonzen. Er zijn geen sterren, er is geen maan en ik ben hier volkomen alleen. Verderop heb ik mijn hele reisgezelschap door de ondiepe plek geleid. Daar ver in de donkere nacht slapen zij nu. In hun tenten. Soms draagt de wind nog het gemekker van een wakker geworden lammetje mee. Verder is het stil. Ik heb hen daar gelaten. Ik moest terug, terug over de rivier. Er moet hier iets. Rusteloos loop ik op en neer, al uren. En ik gooi met steentjes.

Ik ben bang voor het licht. Bang voor de meedogenloze zon die straks de bescherming van het duister waar ik me heel mijn leven in gehuld heb, zal opheffen. Die mij en de mijnen zal blootstellen aan de blikken van vreemden in het land waar ik me zomaar heb begeven. Daar aan de andere kant van de rivier. Het nieuws reist snel. Hij is terug, zeggen ze. Met vrouwen en kinderen en veel vee. Er wordt gefluisterd rond de tenten van mijn broer. En ik zie hem voor me. Hoe hij door de nacht jaagt. Hoe hij zijn vrienden heeft opdragen hun wapens op te nemen. En ik zie de spieren rollen in zijn armen en de moordlustige blik in zijn ogen. Ik zie voor me hoe hij Lea, mijn vrouw – of beter, de moeder van bijna al mijn kinderen – met liefde aan het mes zal rijgen. En dan ook verderop achteraan Rachel zal vinden. O, mijn God. Het beeld van haar doodsangst en van haar brekende ogen maakt me gek. Esau, mijn God, Esau, God, moeder.

De kou en de angst en de waanzin zitten me op de hielen. Nog even en dan wordt het licht. God, laat het duister blijven in de wereld. Voor altijd. Begint het aan de horizon te schemeren? Dan nadert het einde. Het licht.

Inhoud

1.	Het orakel. <i>Over onze verwachtingen</i>	9
2.	De soep. <i>Over onze jonge jaren</i>	15
3.	Het wildbraad. <i>Over onze identiteit</i>	21
4.	De droom. <i>Over onze heimwee</i>	39
5.	De huwelijksnacht. <i>Over ons verlangen</i>	53
6.	De kindervens. <i>Over onze jaloezie</i>	71
7.	De liefdesbaby. <i>Over onze bravoure</i>	83
8.	De list. <i>Over onze slechtheid</i>	95
9.	Het vluchtverhaal. <i>Over onze waarheid</i>	105
10.	De godenbeeldjes. <i>Over onze grenzen</i>	117
11.	Het gevecht. <i>Over onszelf</i>	131
12.	De ontmoeting. <i>Over God</i>	143
	Epiloog	149
	Verantwoording	161
	Literatuur	167
	Verwijzingen	171

1. Het orakel.

OVER ONZE VERWACHTINGEN

*Een eindeloze reeks van hoop en verwachtingen
is al over je uitgesproken terwijl jij alleen nog kan
poepen, plassen en schreeuwen om voeding.*

Dit is de geschiedenis van Abrahams zoon Isaak en zijn nakomelingen. Isaak, de zoon die Abraham verwekt had, was veertig jaar toen hij trouwde met Rebekka (...). Omdat Rebekka onvruchtbaar bleek, bad Isaak vurig voor haar tot de HEER, en de HEER verhoorde zijn gebed: Rebekka, zijn vrouw, werd zwanger. De kinderen in haar lichaam botsen hard tegen elkaar. Als het zo moet gaan, dacht ze, waarom leef ik dan nog? En ze ging bij de HEER te rade. De HEER zei tegen haar:

*‘Twee volken zijn er in je schoot,
volken die uiteengaan nog voor je hebt gebaard.
Het ene zal machtiger zijn dan het andere,
de oudste zal de jongste dienen.’*

Toen de dag van de bevalling was gekomen, bracht zij inderdaad een tweeling ter wereld. Het kind dat het eerst tevoorschijn kwam was rossig en helemaal behaard, alsof het een haren mantel aanhad; ze noemden het Esau. Toen daarna zijn broer tevoorschijn kwam, hield die Esau bij de hiel beet; hij werd Jakob genoemd. Isaak was zestig jaar toen zij geboren werden.

Genesis 25: 17-26

Het begint nog voor we ons er zelf bewust van zijn. Boven onze pasgeboren hoofdjes verdringen zich vader, moeder en familie. Ze tellen tenen, tuiten veronderd hun lippen om onze mooie ogen of strelen verwachtingsvol de lange vingers aan onze kleine handjes. En voor we het weten, hebben zij al onze toekomst voor ogen. Terwijl je moeder je smalle handjes met die lange vingers streelt, droomt ze over je toekomst als groots pianist in het concertgebouw. De tante die je grote ogen en lange wimpers ziet, roept verrukt dat je een verleidster eerste klas gaat worden. Je vader die je stevige beentjes ziet, fantaseert al over een toekomst als voetbalheld. Een eindeloze reeks van hoop en verwachtingen is al over je uitgesproken terwijl jij alleen nog kan poepen, plassen en schreeuwen om voeding.

De kleine Jakob, de hoofdpersoon van dit verhaal, ligt ook zo in zijn wiegje. Zijn moeder streelt zijn gladde huid en zijn kleine lijfje en fluistert: ‘Het komt goed hoor, je wordt de sterkste, so-wieso.’ Zijn behaarde tweelingbroer, die groter en sterker is, ligt ernaast. Die wil geen lieve woordjes, die wil eten en zet het op een brullen. ‘Ja, ja,’ mompelt Rebekka, ‘rustig.’

Over de nog ongebornen Jakob is een belofte uitgesproken en die gaat ver terug. Het was allemaal begonnen bij Jakobs opa, de beroemde Abraham. Die had als eerste de belofte gekregen. Die was op reis gegaan naar het ‘land van de belofte’, zoals hij dat altijd noemde. Want God had gesproken:

‘Trek weg uit je land, verlaat je familie,
verlaat ook je naaste verwanten,
en ga naar het land dat ik je zal wijzen.
Ik zal je tot een groot volk maken,
ik zal je zegenen, ik zal je aanzien geven,
een bron van zegen zul je zijn.’

Abraham had de stem altijd heel serieus genomen. Hij geloofde dat hij een volk zou worden met een bijzondere opdracht in deze wereld. En dat vertelde hij dan op zijn beurt weer door aan zijn zoon Isaak. Zo was zijn gezin niet zomaar een van de vele nomadenfamilies, levend van hun kudde. Het was een gezin met een enorme belofte op de schouders. In dit gezin lag de hoop voor de wereld. Ze zouden sterk en machtig worden, maar juist daardoor het goede brengen.

‘Brandweerman?’ Met een geamuseerde blik kijken de volwassenen aan tafel de kleine jongen aan. Zijn gezicht is nog vies van het eten. Zijn lepel houdt hij stevig in zijn handen, in de vurige hoop op het toetje dat straks komen gaat. Maar eerst doen ze aan tafel nog een spelletje. Moeder heeft gevraagd wat hij later wil worden. Een veel te grote vraag voor een jongen van vijf, die daarbij alleen geholpen kan worden door het geringe aantal toekomstscenario’s waar hij zich iets bij voor kan stellen. Als het stil blijft suggereert ze ‘brandweerman’. Voor de volwassenen is het leuk om te horen hoe klein de kinderwereld eigenlijk is. Er zijn niet genoeg branden in deze wereld om alle jongens aan hun gedroomde baan te helpen. Maar misschien kiest hij vandaag voor de politie. Of misschien zegt hij ‘boer’, om op zijn eigen kinderlijke manier de schoolexcursie van gisteren te verwerken. Maar er vormt zich een ernstige frons op het kleine voorhoofd. En de jongen antwoordt oprecht en onverwacht op de vraag wat hij later wil worden: ‘Een groot volk!’

De ouders van dit jongetje vertelden me dit verhaal met enige trots. Wat een grap, zo’n kleine donder, met zijn ‘groot volk’ en zijn ambities. Deze jongen heeft op school of thuis verhalen uit de Bijbel gehoord, het kan bijna niet anders. En die verhalen heeft hij op geheel eigen wijze op zichzelf betrokken. Maar het zal je maar werkelijk gezegd worden: ‘Ik zal jou tot een groot

volk maken.’ Het zadelt de kindergeest, de pubergeest en de volwassen geest op met een bovenmenselijke opdracht. Het verwekken van nakomelingen op zich is nog niet zo’n bovenmenselijk fenomeen en kan een aangenaam tijdverdrijf zijn. Maar een ‘groot volk’ worden gaat over leiderschap, visie, de toekomst in handen hebben – misschien wel de hoop van de mensheid zijn. Alsof een jongetje de ernstige opdracht krijgt om een grote multinational op te zetten. Omdat zijn papa in hem gelooft. Zo’n soort belofte is te groot, te groot voor de kindergeest. Belofte maakt namelijk schuld: wie een belofte is, krijgt de opdracht om het waar te maken en faalt jammerlijk als het niet lukt. Zonder belofte ben je vrij, gewoon menselijk, en is alles wat je bereikt al mooi meegenomen. Jakob en zijn familie dragen een belofte, dat is de spanning die hun leven kenmerkt.¹

Abraham stierf en liet het verhaal na aan zijn zoon Isaak. Als een bittere ironie van het lot bleef het kinderen krijgen bij Isaak en zijn vrouw Rebekka lang uit. Maar als Rebekka dan eindelijk zwanger wordt, is het ook meteen een tweeling. En heel gezellig hebben ze het niet met elkaar. In haar baarmoeder wordt een prenatale oorlog uitgevochten die zich zal voortzetten in het leven van die twee jongens en hun nakomelingen. Ze krijgt ook meteen de uitslag van het gevecht voorspeld. De jongste zal de machtige zijn, de oudste zal hem dienen. De eerste baby komt bijna als een volwassene ter wereld: harig, rossig, ruig. Ze noemen hem Esau, ‘de harige’. Maar direct volgt er een tweede baby. Met zijn handje geklemd om de enkel van zijn broer. Alsof hij niet kan accepteren dat zijn broer eerder is. De tweede baby is glad van huid en zacht van uiterlijk. En fanatiek. Hij hangt aan de enkel van zijn broer, hij wilde eerst. Hij wil winnen. Ze noemen het tweede kind Jakob, ‘hielengrijper’, ook zomaar te lezen als ‘pootjehaker’. En Rebekka ziet de baby’s en streelt de zachte huid van de kleinste. Zijn handjes, zijn rug. Vol verwachting.

Ook velen van ons is toegefluisterd dat we een belofte zijn. En soms hebben we ons dat toegeëigend. Dan voelen we dat we iets bijzonders zijn. En zelfs als onze ouders niet van die complimenteuze types waren, dan zijn er nog altijd therapeuten, hippe dominees en zelfhulpgoeroes die ons vertellen dat we uniek zijn. En dat we ons mogen, nee móéten, ontplooiën. We zijn weggegaan uit de benauwde omgeving van ons ouderlijk huis en hebben in de stad ruimte gevonden voor onze expansiedrang. We lopen borrels af, netwerken tot we erbij neervallen en checken onze vriendengroep kritisch op hun potentie om ons te brengen waar we willen zijn. En dat is meteen de vloek van de belofte. De vermoeiende serie verwachtingen van jezelf. De stem van de verwachtingsvolle moeder aan je wiegje ergens nog in je achterhoofd.

Jakob groeit op. En zijn moeder waakt over zijn toekomst. Ze vertelt hem de verhalen van zijn opa Abraham en hoe hij, Jakob, belangrijker is dan Esau, zijn grote broer. Het is een flinke last om te dragen, zeker voor een jongen die hierin door zijn vader uiteindelijk niet gesteund zal worden. De koers voor het leven van Jakob is gezet. Hij zal een aantal complicerende keuzes gaan maken.